

РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУ І СУБ'ЄКТНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України «Науково-методичне забезпечення розвитку професійної освіти в умовах нових викликів», 17 листопада 2022 р.

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4239>

СМУЛЬСОН

Марина Лазарівна

*доктор психологічних наук,
професор, дійсний член
(академік) НАПН України,
головний науковий
співробітник лабораторії
сучасних інформаційних
технологій навчання
Інституту психології
імені Г.С. Костюка
Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна*

Анотація. Показано, що розвиток інтелекту і суб'єктності у дорослому віці є провідною засадою професійного становлення сучасного фахівця. Цьому сприяє інтегративний інтелект, який ґрунтується на системі когніцій та інтелектуальних метакогніцій, серед яких інтелектуальна ініціація, тобто здатність фахівця самостійно вбачати проблемну ситуацію у потоці діяльності, а також рефлексія, децентрація, стратегічність. З високим рівнем інтелектуальної ініціації найтісніше пов'язана суб'єктність фахівця, його самостійний погляд на світ і власну активність, здатність до цілепокладання, творчого проектування власної діяльності і життєдіяльності. Рефлексія як інтелектуальна метакогніція сприяє побудові й розвитку адекватної ментальної моделі фахівця (тобто системи професійних ставлень до світу, інших та себе), а децентрація не дає можливості цій ментальній моделі втратити здатність до саморозвитку. Стратегічність як інтелектуальна метакогніція впливає на всі професійні ситуації, які містять необхідність вибору, тому розвинена інтелектуальна стратегічність поряд з проаналізованими вище метакогніціями разом із суб'єктністю як особистісною властивістю відповідають за професійний розвиток особистості.

Ключові слова: розвиток; інтелект; суб'єктність; фахівець; дорослість.

Інтелект і суб'єктність — властивості, критично важливі для становлення фахівців усіх без винятку професійних напрямів. Адже ці категорії характеризують дорослу людину як носія певної ментальної моделі світу, тобто системи ставлень до світу, інших та себе, готового до розв'язування професійних і життєвих задач. Інакше кажучи, вони створюють психологічне підґрунтя для оволодіння будь-якими професійними компетенціями, а також включення нових компетенцій до компетентнісних систем, які вже існують у фахівця, з метою збагачення останніх і відповідно розвитку й саморозвитку, професійного зростання.

Зупинимось на розгляді в сучасній психології категорії розвитку як такої, що має стосунок не тільки до розвитку людини, але й до розвитку систем, а, отже, їх системної самоорганізації. Нині існує поняття точки біфуркації, тобто неповернення. Проїшовши цю точку, будь-яка система, і людина теж, не має можливості повернутися до попереднього стану, що, до речі, дуже точно характеризує ситуацію серйозних життєвих виборів. Крім того, внутрішнім аспектам розвитку й саморозвитку приділяється значно більша увага, ніж середовищним впливам. Тож робиться акцент на індивідуальній траєкторії розвитку, авторстві власного життя.

Демографічні зміни, очевидне постаріння суспільства суттєво сприяють актуалізації підходів до розвитку як такого, що триває упродовж усього життя (life-span development). Зрозуміло, що аналіз процесів розвитку дорослої людини потребує дещо інших підходів, ніж розвиток дитини, підлітка, молоді людини тощо, для яких розвиток є органічним, безумовним процесом. Розвиток дорослої людини, з іншого боку, пов'язаний із самостійною постановкою і розв'язуванням індивідуальних завдань, тобто саморозвитком.

Поняття розвитку є вічним психологічним поняттям, і про це надзвичайно красиво сказав В.П. Зінченко: «Поza категорією розвитку психологія як наука неможлива, оскільки людина ніколи не є рівною самій собі. Людина або більша, або менша, ніж вона сама та її час» (Зінченко, 2010, с. 131).

Сучасний принцип авторства власного розвитку, тобто унікального саморозвитку, саморуху відповідає підходу до цієї проблеми Г.С. Костюка, на який ми орієнтуємося у своїх дослідженнях (Костюк, 1969; Максименко, 2006; Смутьсон, 2013). Саморозвиток суб'єкта науковець розглядає як такий, у якому суб'єкт ставить власну мету розвитку і використовує для її досягнення різні можливості і потенціал — як власний особистісний, так і той, що його пропонує зовнішнє середовище. Ми тлумачимо саморозвиток як зміну ментальної моделі світу, або системи ментальних моделей (менталітету); а також як набуття нового смислу; як реінтерпретацію особистого досвіду. Саморозвиток визначається переструктуруванням, ампліфікацією, реінтерпретацією, реконструкцією ментальних моделей світу, перебудовою зв'язків між ними на всіх рівнях у метаментальній моделі, тобто системній моделі, яка й визначає особистість (Смутьсон, 2009).

Траєкторія розвитку дорослої людини не обов'язково є кривою, що постійно зростає. Ми підтримуємо тлумачення сучасною психологією регресу як антиципуючого розвитку. Зрозуміло, що розвиток упродовж усього життя безумовно не може бути рівномірним, він обов'язково супроводжується як підйомами, так і спадами, плато тощо. Можливими є регресивні й тупикові лінії розвитку, але вони не є проявами деградації, адже регресивний розвиток також є якісним перетворенням системи. Принциповим моментом у розгляді регресу як антиципуючого розвитку є не перехід через точку біфуркації, можливість повернення з ампліфікацією до вищих рівнів. У той же час регрес саме тому й тлумачать як

антиципуючий розвиток, що він передбачає (антиципує) після тимчасового спаду новий підйом, однак не обов'язково в тому ж самому напрямку, в якому відбувався розвиток раніше.

Нагадаємо, що тут ідеться про розвиток у фахівця таких психічних властивостей, як суб'єктність та інтелект. Гуманістичне тлумачення людини як суб'єкта допомагає цілісно, системно розкрити його специфічну активність у всіх видах взаємодії зі світом (практичної, чисто духовної та ін.). У міру дорослішання в житті людини все більше місце займають саморозвиток і самовиховання, відповідно більша питома вага належить внутрішнім умовам як підґрунтя розвитку.

Серед критеріїв суб'єкта пропонуються виділення себе з довкілля, протиставлення себе дійсності як об'єкту дії та пізнання; формування і конструювання понять, взаємодія з іншими людьми як суб'єктами, і, нарешті, цілісність, єдність, інтегральність діяльності суб'єкта і всіх видів його активності (Брушлінський, 2003), що має принципове значення у розгляді саме професійної діяльності.

Суб'єктивність, автономність, самодетермінованість, спонтанійність, інтегративність, креативність суб'єкта підкреслює також і В.О. Татенко (Татенко, 2006). Бути суб'єктом свого життя для людини означає, за В.О. Татенком, воліти бути, прагнути і бути власне людиною; визначатись у просторі і часі свого буття, творити його нові змісти і форми, здійснювати рефлексію своїх творінь, набувати і нарощувати досвід, проектувати нові форми і змісти буття і цілеспрямовано реалізувати сутнісний проект свого буття як цілого.

Зазначимо, що саме інтелект і суб'єктність визначають наявність творчого, антиманіпулятивного і антикризового потенціалу особистості фахівця і, як уже вказувалося вище, вимагають постійного розвитку і психологічної підтримки. Нагадаємо коротко основні положення розробленої нами концепції інтелекту дорослої людини та його розвитку (Смутьсон та ін., 2015; Смутьсон, 2003).

Під інтелектом ми розуміємо цілісне (інтегральне) психічне утворення, яке відповідає за породження, конструювання і перебудову ментальних моделей світу шляхом постановки й розв'язування задач. Цілісний та інтегральний характер інтелекту не виключає його структурованості, тобто наявності низки компонентів (структурних елементів), які й визначають інтелект як психічне утворення. Це насамперед базові когніції, серед яких основні психічні процеси (відчуття, сприймання, пам'ять, увага як конт-

роль), мислення та уява, мова й мовлення. Однак інтелект не зводиться до системи когніцій, а включає також і метакогніції, метакогнітивні інтегратори, серед яких провідні — це інтелектуальна ініціація (самостійна постановка задачі), децентрація, рефлексія і стратегічність. Саме динамічність метакогніцій у свою чергу визначає потенціал розвитку та саморозвитку інтелекту в цілому. Всі структурні компоненти інтелекту, як когнітивні, так і метакогнітивні, взаємодіють та інтегруються (створюють коаліції в інтелектуальній діяльності) «під задачу» в кожний момент часу, забезпечуючи відповідну ампліфікацію і перетворення ментальних моделей світу, що й визначає інтелектуальний розвиток фахівця.

Інтелект відіграє вирішальну роль у пошуку нових шляхів ефективної діяльності, прийнятті рішень у ситуації невизначеності та високої ціни помилки, нарешті, у побудові адекватних проєктів власного антикризового менеджменту, у відновленні потенціалу саморозвитку. Тут мається на увазі не тільки й не стільки наявний рівень інтелекту, скільки його динамічність, розвиток когніцій і особливо метакогніцій під нові нестандартні професійні задачі.

Інтелект ще більше схильний до саморозвитку, ніж інші психічні структури, тому що він сам створює собі простір розвитку (враховуючи і рефлексуючи свої ментальні, генетичні і середовищні чинники). Інакше кажучи, розвиток інтелекту дорослого виступає як ментально самодетермінований і власними, самостійно поставленими задачами, ініційований процес, тобто як саморозвиток.

Інтелект має міжпроцесуальну і метакогнітивну природу і різні модальності залежно від конкретних поставлених задач і особливостей контексту, в якому вони здійснюються. Розвиток інтелекту завжди пропонує ширший репертуар використання, ніж його готовність працювати тільки над певними задачами, що має принципове значення саме для професійної діяльності.

Як же працюють метакогніції або, інакше кажучи, метакогнітивні інтегратори інтелекту?

Для запуску інтелектуальних процесів необхідно є проблема, яку фахівець відчуває, вбачає тощо, перетворює на задачу і починає над нею працювати, розв'язувати її. Інакше кажучи, відбувається метакогнітивний процес, який відповідає самостійній постановці задачі, що ми його назвали «інтелектуальна ініціація» («інтелектуальне ініціювання»). Коли процес інтелектуальної ініціації розпочато, підключаються рефлексивні проце-

си. Рефлексія як підґрунтя розвитку і зміни ментальної моделі світу спирається на поняття рефлексивного виходу та зміни рефлексивної позиції. Стратегічність інтелекту своєю чергою передбачає адекватність будь-якого вибору в процесі обробки проблеми: вибору напрямку постановки задачі на ґрунті проблеми, вибору засобів розв'язування, вибору задуму або гіпотези, шляхів їх перевірки (якщо на це є час), а також остаточного вибору розв'язку, прийняття рішення і реалізація його в діяльності.

У ситуаціях інтелектуальної взаємодії, спільного прийняття рішення, так само, як і під час аналізу підґрунтя власних виборів, принципового значення набуває також інтелектуальна децентрація. Вона передбачає, що фахівець починає розуміти: на будь-яку проблему існує не тільки його власна, але й інша (і друга, і третя, і т. д.) точка зору, і ці точки зору можна й потрібно зрозуміти. Не обов'язково приймати, погоджуватись, але, зрозумівши протилежну (іншу) точку зору, людина збагачує свою. Вона може дотримуватися її далі, але саме інтелектуальна децентрація робить власну точку зору багатшою, сильнішою, об'ємнішою, переконливішою.

Отже, нагальною є потреба розкриття та аналізу активності дорослого суб'єкта, який самостійно шукає і знаходить проблеми для інтелектуальної обробки та розв'язування, здійснюючи діяльність як у реальному житті, так і в контексті віртуальної реальності. Аспект розвитку суб'єктності є значущим як для інтелектуального розвитку дорослих, так і для розвитку особистості взагалі (Костюк, 1969; Максименко, 2006; Максименко, 2019; Смульсон, 2015; Смульсон, 2019; Чепелева, 2019). Проблеми розвитку суб'єктності й інтелектуального розвитку безумовно кореспондують, незалежно від того, про яку професійну діяльність ідеться.

Провідним критерієм інтелектуального розвитку ми вважаємо збагачення і переструктурування ментальної моделі світу, а також підвищення інтерпретативного й реінтерпретативного потенціалу людини (Смульсон та ін., 2015; Смульсон, 2015). Не викликає сумнівів, що йдеться про нарощування суб'єктності як потенціалу самостійного й оригінального розуміння світу та його перетворення (нагадаємо, що суб'єкта ми тлумачимо як носія ментальної моделі світу). Водночас на розвиток суб'єктності працюють практично всі з описаних нами інтелектуальних метакогніцій.

Безумовним є також зв'язок проблеми суб'єктності та суб'єктної активності з функціями інтелекту: відображувальною, орієнтувальною і особливо прогностично-перетворювальною (Смульсон, 2003). Становлення прогностично-перетворювальної функції потребує особливої уваги саме в плані набуття суб'єктності протягом життя, зокрема, прийняття дорослими буттєвих і професійних рішень, вибору стратегії життя, протидії зменшенню суб'єктності у складних життєвих обставинах.

Прогностично-перетворювальна функція інтелекту відповідає за два взаємопов'язані аспекти — прогнозування і перетворення. Специфічною і важливою є перетворювальна функція інтелекту, оскільки фахівець несе величезну відповідальність за перетворення та їх наслідки, супутні зміни тощо (Смульсон, 2003). Тому перетворювальна функція інтелекту є невідривною від прогностичної.

Особливо гостро це стосується таких видів професійної діяльності, коли перетворювальна функція реалізується в роботі з людьми, або у випадках створення нових систем засобів діяльності, у яких працюють інші люди — користувачі (у глобальному випадку — загалом людство). Прикладами другої групи діяльностей є інтелектуальне забезпечення праці програміста, розробника зброї, автотранспорту, літаків, атомних реакторів тощо. Еталонним прикладом першої з указаних вище груп діяльностей є педагогічна, тобто діяльність Вчителя. Суб'єктність і суб'єктна активність тут є необхідною, інакше кажучи, необхідним є розв'язування специфічної підзадачі щодо найімовірніших наслідків перетворювальних впливів (не тільки виховних, але інколи й навчальних), як позитивних, так і негативних, як близьких, так і віддалених. Особливо гостро проблема відповідальності вчителя встає в сучасних надзвичайно складних умовах нової для багатьох освітан необхідності організації дистанційного та змішаного навчання (Смульсон, 2020).

Від рівня інтелектуального розвитку фахівця залежить ставлення до невизначеності під час прогнозування і відповідно до прийняття рішень. Можливим є або реагування на виклики невизначеності, або відмова від дій на ґрунті неповного орієнтування.

Відомими є основні причини ситуації невизначеності. Це, по-перше, суб'єктивне незнання у поєднанні з принциповою можливістю одержати необхідні знання (на нашу думку, цей аспект теж можна розглядати по-різному, адже існують такі моменти, як дефіцит часу, або ізолюваність від

джерел знання, або недостатній інтелектуальний потенціал для розуміння). По-друге, можливим є об'єктивне незнання — за принципової відсутності відповідних знань у людства. До цих джерел невизначеності ми пропонуємо додати ще як мінімум два. Третій передбачає наявність відповідного знання не тільки у потенціалі людства, але навіть у суб'єкта, який поставив та розв'язує професійну задачу. Однак у нього не відбулося так званої операціоналізації цього знання, тобто перетворення його на засоби розв'язування задач. З такою проблемою часто стикається недосвідчений фахівець.

Нарешті, четвертий випадок передбачає, що суб'єкт у прийнятті рішення в ситуації невизначеності користується не повністю адекватним, неправдивим, так званим фейковим знанням або інформацією в умовах інформаційної війни. Йдеться про ситуацію, яка, на жаль, є сьогодні настільки розповсюдженою, що не згадати її не видається можливим. Зрозуміло, що особливо небезпечною є в такому випадку неадекватна прогностично-перетворювальна професійна діяльність.

Отже, теоретичний аналіз проблеми розвитку інтелекту й суб'єктності у дорослому віці показав, що ці психічні властивості є провідними засадами професійного становлення сучасного фахівця. (Під дорослою людиною тут ми розуміємо людину як дорослого віку, умовно після 20-22 рр., так і похилого віку, не визначаючи верхню межу дорослості й відповідно вік початку старості). Такий висновок експериментально підтверджено проведеними під нашим керівництвом дослідженнями інтелектуального розвитку дорослих у віртуальному освітньому просторі, а також розвитку суб'єктної активності дорослих (Смульсон та ін., 2015; Смульсон та ін., 2018; Смульсон та ін., 2021; Коваленко-Кобилянська, 2016; Дітюк, 2017; Мещеряков, 2017; Назар, Мещеряков, 2017).

Можна стверджувати, що професійному становленню фахівця сприяє перш за все інтегративний інтелект, який ґрунтується на системі когніцій та інтелектуальних метакогніцій. У розвиненій професійній діяльності велику роль відіграє інтелектуальна ініціація, тобто здатність фахівця самостійно вбачати проблемну ситуацію і задачу у потоці діяльності. Здатність вчасно помітити і зрозуміти будь-яку проблему — організаційну, комунікаційну, виховну, навчальну, технічну тощо — і самому або з командою знайти адекватний розв'язок — може інколи врятувати ситуацію навіть високого рівня складності. Водночас така

здатність у її розвиненому вигляді аж ніяк не зменшує рівень виконавської дисципліни, результативність діяльності професіонала тощо (Smulson, 2019).

Саме з високим рівнем інтелектуальної ініціації найтісніше пов'язана суб'єктність фахівця, його самостійний погляд на світ і власну активність, здатність до цілепокладання, творчого проектування власної діяльності й життєдіяльності.

Рефлексія як інтелектуальна метакогніція сприяє побудові й розвитку адекватної ментальної моделі фахівця (тобто системи професійних ставлень до світу, інших та себе), а децентрація, повага до іншої точки зору не дає можливості цій ментальній моделі закріпитися, тобто втратити здатність до саморозвитку. Цей момент має принципове значення в контексті загальних властивостей ментальної моделі світу, серед яких, зокрема, певна ригідність до змін, а також особливостей професійного суб'єкта (фахівця) як носія ментальної моделі.

Нарешті, стратегічність як інтелектуальна метакогніція впливає на всі професійні і не тільки ситуації, які містять необхідність вибору. Оскільки кожен момент будь-якої професійної діяльності зазвичай передбачає певний вибір, можна сказати, що розвинена інтелектуальна стратегічність поряд з проаналізованими вище метакогніціями разом з суб'єктністю як особистісною властивістю відповідають за професійний розвиток особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Брушлінський, А.В., & Знаков, В.В. (ред.) (2003). Проблеми психології суб'єкта. *Психологія суб'єкта*. М.: Алетея.
- Дітюк, П.П. (2017). Ситуативна активність, відносна суб'єктність та свобода вибору. *Технології розвитку інтелекту*. 5(16). <https://bit.ly/3XcEclK>
- Зінченко, В.П. (2010). *Свідомість та творчий акт*. М.: Мови слов'янських культур.
- Коваленко-Кобилянська, І.Г. (2016). Суб'єктна активність людини в період геронтогенезу в умовах освітнього простору Інтернет. *Технології розвитку інтелекту*. 2(13). <https://bit.ly/3DFEw5a>
- Костюк, Г.С. (1969). Принцип розвитку в психології. *Методологічні і теоретичні проблеми психології*. Наука.
- Максименко, С.Д. (2019). Актуальні проблеми генетичної психології. *Актуальні проблеми психології: Зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Т. VIII. *Психологічна теорія і технологія навчання*, вип. 10. (с. 8-20). <http://appspsychology.org.ua/index.php/ua/>
- Максименко, С.Д. (2006). *Генега здійснення особистості*. Вид-во ТОВ «КММ».
- Мещеряков, Д.С. (2017). Теоретичні підходи до проблем суб'єктності та суб'єктної активності. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*.

- Т. 2: *Психологічна герменевтика*, вип. 10. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. (с. 135-154). <https://bit.ly/3lwB6MO>
- Назар, М.М., & Мещеряков, Д.С. (2017). Розвиток суб'єктної активності при дистанційній груповій роботі з постраждалими в зоні АТО. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Т.11. *Психологія особистості*. *Психологічна допомога особистості*, вип. 15. (с. 63-372). <https://bit.ly/40N8Uof>
- Смульсон, М.Л., Лотоцька, Ю.М., Назар, М.М., Дітюк, П.П., Коваленко-Кобилянська, І.Г., Жалдак, М.І., Мещеряков, Д.С., Депутат, В.В., Суворова, Т.О., Іванова, О.В., & Павловець, О.В. (2015). *Інтелектуальний розвиток дорослих у віртуальному освітньому просторі*. Київ: Педагогічна думка. <http://lib.iitta.gov.ua/10064>
- Смульсон, М.Л., Дітюк, П.П., Коваленко-Кобилянська, І.Г., Мещеряков, Д.С., Назар, М.М., Депутат, В.В., & Іванова, О.В. (2021). *Психологічні механізми становлення суб'єктності дорослих у віртуальному просторі*: монографія. Київ-Львів: Видавництво Вікторія Кундельська. <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728329>
- Смульсон, М.Л., Дітюк, П.П., Коваленко-Кобилянська, І.Г., Мещеряков, Д.С., & Назар, М.М. (2018). *Розвиток суб'єктної активності дорослих у віртуальному просторі*: монографія. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. <https://bit.ly/3E42Kq6>
- Смульсон, М.Л. (2020). «Карантинна криза» і дистанційне навчання: психологічні проблеми. *Тези доповідей VIII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми»*. <https://bit.ly/3YsZs7C>
- Смульсон, М.Л. (2019). Розвиток дорослої людини у сучасному транзитивному світі. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Т. VIII, *Психологічна теорія і технологія навчання*, вип. 10. (с. 257-267). <https://bit.ly/3YLG59K>
- Смульсон, М.Л. (2015). Інтелект дорослої людини: структура та саморозвиток. *Технології розвитку інтелекту*. 1(9). <https://bit.ly/3ljOXOL>
- Смульсон, М.Л. (2013). Категорія розвитку в сучасній психології. *Технології розвитку інтелекту*. 1(4). <https://bit.ly/3l1zphg>
- Смульсон, М.Л. (2009). Інтелект і ментальні моделі світу. *Наукові дослідження когнітивної психології*, вип. 12. Вид-во Національного університету «Острогор». (с. 38-49). <https://bit.ly/3K1tCun>
- Смульсон, М.Л. (2003). *Психологія розвитку інтелекту*. К.: Нора-Друк.
- Татенко, В.О. (2006). *Суб'єктно-вчинкова парадигма в сучасній психології. Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії*. Київ: Либідь. (с. 316-357).
- Чепелева, Н.В. (2019). Розв'язання смислових задач як чинник самопроекування особистості. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Т. VIII, *Психологічна теорія і технологія навчання*, вип. 10. (с. 300-313). <https://bit.ly/3Xqowon>
- Smulson, M. (2019). *Psychological mechanisms of adult intellect and subjectness development*. In: *Psychology of personality professional development*. Liga-Pres, (p.p.1-23). <https://bit.ly/3xe5Jly>

DEVELOPMENT OF INTELLECT AND SUBJECTIVENESS OF MODERN SPECIALIST

Scientific report at the methodological seminar of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine "Scientific and Methodological Support for the Development of Vocational (Professional) Education under New Challenges", November 17, 2022

Maryna Smulson

DSc in Psychology, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine, Principal Researcher of Department of Modern Information Technologies of Education, G.S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *It is shown that the development of intellect and subjectiveness in the adulthood is the leading principle of the professional development of a modern specialist. This is facilitated by integrative intellect which is based on a system of cognitions and intellectual metacognitions, including intellectual initiation, that is, the ability of a specialist to independently perceive the problem situation in the flow of activity, as well as reflection, decentration, and strategicity. A high level of intellectual initiation is most closely related to the subjectiveness of a specialist, his or her independent view on the world and own activity, the ability to set goals and creatively design professional and life activities. Reflection as an intellectual metacognition contributes to the construction and development of an adequate mental model of a specialist (i.e., a system of professional attitudes towards the world, others, and oneself), and decentration does not allow this mental model to lose the ability to self-development. Strategicity as an intellectual metacognition affects all professional situations that involve the need to choose, therefore, developed intellectual strategicity along with the metacognitions analyzed above together with subjectiveness as a personal property are responsible for the professional development of a personality.*

Keywords: *development; intellect; subjectiveness; specialist; adulthood.*

Дата публікації: 28 грудня 2022 р.